

KENTLERDE YAŞAMA DENEYİMİ

Yazan : Stanley MILGRAM *

Çeviren : Yrd. Doç. Dr. Ali DÖNMEZ

New York, ilk geldiğimde bana bir karabasan gibi görünmüştü. Grand Central'da trenden iner inmez. 42. Cadde'de iteleyip kakalayan bir kalabalığa yakalanmıştım. İnsanlar bana çarpıyor ve hiç özür dilemeksizin geçip gidiyorlardı; beni gerçekten ür-küten şeyse iki kişinin bir taksi için birbirlerine girmelerini görmektir. Niçin bu kadar ıvecendiler? Caddedeki sarhoşlara bile şöyle bir göz atmadan geçilip gidiliyordu. İnsanlar birbirlerine tümden boş verir görünüyorlardı.

Bu sözler büyük bir kente ilişkin ortak bir tepkiyi simgeler, fakat öykünün bütününi anlatmaz. Çeşitlilikleri, olaylılıkları, seçim olanakları ve birçok kişinin yaşam ortamı olarak arzuladıkları gergin bir havanın uyarıcılığı nedenleri ile kentlerin büyük bir çekiciliği olduğu açıktır. Yüz yüze gelmelerin önemli sayıldığı durumlar için kent eşi görülmemiş olasılıklara sahiptir. Bölgesel Planlama Derneği (New York Times'da 15 Haziran 1969) New York'un bir yörekenti (banliyösü) olan Nassau kasabasında, bir kişinin iş yerinin yaya ya da araba ile 10 dakikalık çevresi içinde 11.000 başka insanla karşılaşabileceğini hesaplamıştır. Orta büyüklükteki Newark kentinde aynı çevre içinde 20 binden fazla kişi ile karşılaş-

(*) Stanley Milgram. The Experience of Living in Cities, Science, Vol 167, Mart 1970, s. 461-468 (Bu yazının izleyen kaynaktaki kısaltılmış formu: Edward Krupat. **Psychology is Social: Reading and Conversations in Social Psychology.** Glenview, Illinois: Scott, Foresman and Company, 1975, p. 325-336.

labilir. Manhattan'ın orta kesiminde ise bu sayı 220.000'i bulabilir. Demek oluyor ki, büyük kentin içerdiği iletişim olasılıklarında **büyüklüğü - göre bir artış** vardır. Bu onun çekiciliğinin nedenlerinden ve gerçekte, işlevselliğinin gerçeklerinden biridir. Kent başka hiç bir toplumsal düzenlemenin izin veremediği seçenekleri kendinde saklar. Fakat, ilerde de değineceğimiz gibi, olumsuz yönleri de vardır. Karmaşık toplumlarda kentlerin kaçınılmaz olduğu gerçeği karşısında buralardaki yaşama deneyiminin anlaşılmasına Psikolojinin katkıları neler olabilir, sorusunu sorabiliriz. İlgili kuramlar hangileridir? Deneysel araştırmalarla kentsel yaşamın psikolojik yönlerine ilişkin biğimizi nasıl genişletebiliriz? Deneysel araştırma olanaklıysa, hangi doğrultularda ilerlemelidir? Kısaca, kentsel kuramı yapılandırırken ve araştırma için çerçeveler çizerken nereden başlamalıyız?

Gözlem kaçınılmaz başlangıç noktasıdır. Herhangi bir gözlemci Manhattan'ın orta kesim caddelerinde şunlara tanık olacaktır; (1) insan kalabalıkları, (2) yüksek nüfus yoğunluğu, (3) nüfusun çeşitliliği. Bu üç etmenin kent yaşamına ilişkin herhangi bir toplumsal - psikolojik kuramın kökeninde yer alması gerekir çünkü bunlar büyük kent yaşamımızın tüm yönlerini koşullandıran etmenlerdir. Louis Wirth, bu etmenlere ilk değinen değilse bile, kenti çözümlerken onlara en fazla ağırlık veren toplumbilimcidir. Ancak, bir psikolog için Wirth'in kuramsal değişkenlerinde eksik kalan ya da doyurucu olmayan bir şeyler vardır. Kalabalıklar, yoğunluk ve çeşitlilik nüfusbilimsel (demografik) gerçeklerdir, fakat henüz psikolojik değişkenler değildirler. Bireyin dışındadırlar. Psikoloji bireyin deneyimlerini kentsel yaşamın nüfusbilimsel (demografik) koşullarına bağliyan bir görüşe gereksinim duymaktadır. **Yüklülük** kavramı bir bağ sağlamaktadır. Sistem analizinden çıkarılan bu deyim çevreden geien girdileri işlemede sistemin yetersizliği anlamını taşır. Sistem yetersizdir çünkü; girdiler işleyebileceğinin çok üstündedir, ya da artık girdiler o kadar hızlı gelmektedir ki, girdi B sunulduğunda girdi A işlenememektedir. **Yüklülük** söz konusu ise uyarlanmalar da söz konusu olacaktır. Sistem, özellikleri saptamak, seçimler yapmak zorundadır. B sırada bekletilirken A'ya öncelik verilebilir, ya da bir girdi tümüyle gözden çıkarılabilir. Yaşadığımız biçimiyle kent yaşamı yüklülükle başa çıkma uğraşları ve sonuç olarak uyarlanmalardan oluşur. **Yüklülük** rol edimlerini, toplumsal kuralların evrimini, bilişsel işlevle-

ri ve olanakların kullanılmasını etkileyerek günlük yaşamı bir çok düzeyde soysuzlaştırır (bozar, deforme eder).

Bu kavram kentsel yaşantıya ilişkin birçok kuramda örtülü biçimde de olsa vardır. George Simmel, her gün insan yığınları ile yüz yüze gelmek zorunda olan kentlilerin, kırsal kesimdeki denklelerinden, çok daha düşük sayıda insanla tanışıp dostluklar kurduklarına ve bu sınırlı sayıdaki tanıdıklarla bile ilişkilerini yüzeysel tuttuklarına, böylece ruhsal enerji savurganlığını önlemeye çalışıklarına değinmektedir. Wirth (1938) kentlerde toplumsal ilişkilerin «yüzeysel, büyük ölçüde tanınmazlığa dayalı ve geçici» niteliğine özellikle işaret etmektedir.

Dolayısı ile yüklülüğe karşı gösterilen ilk uyumsuz tepki, her girdiye daha az zaman ayırma biçiminde kendini gösterir. Yüklülük koşullarına uyarlanma doğrultusunda ikinci tepki, önceliği düşük girdileri görmezlikten gelmedir. Seçicilik ilkesi zaman ve enerji yatırımını yalnızca çok iyi tanımlanmış girdilere ayırmayı gerektirir (belli bir amaçla bir kalabalık arasında yürüyen kentli caddedeki sarhoş hastayı görmezlikten gelir). Girdisi kapasitenin çok üstünde bir sistemin gösterdiği üçüncü bir tepki, yükü etkileşimdeki taraflardan birine kaydırabilmek için, belli toplumsal etkileşimlerde, kuralları yeniden düzenlemektir. Böylece, New York otobüs sürücüsü, önceleri yolculara para bozuverip, bu yüzden huzursuz olurken, şimdi bu sorumluluk yasalarla, gerekli bozuk parayı tam olarak yanında bulundurmak zorunda bırakılan yolcuya kaymıştır. Yüklülüğe uyarlanma doğrultusunda başvuru dördüncü bir tepki çeşidi ise sisteme girişten önce giriş olanaklarını ortadan kaldırmak biçiminde ortaya çıkar; kentliler, telefonun ikide bir «zırlamasını» önlemek için, giderek artan sayılarda, rehberde olmayan numaralar kullanmakta, ve küçük fakat gittikçe büyüyen bir grup da çok sayıda kişinin kendilerine ulaşmasını engellemek için telefonu açık bırakmaktadır. Daha örtülü bir biçimde başkalarını iktisadiyi başlatmada isteksizleştiren, dostça olmayan bir tavır takınarak, bir kentli, girdilerin önünü keser. Dahası, birey ve çevresel girdiler arasına süzme araçları yerleştirilir (5000 kişilik bu yerleşim merkezinde isteyen herkes kısa bir sohbet için belediye başkanına uğrayabilir, büyük kentlerde ise örgütsel süzme araçları girdileri başka doğrultulara yöneltirler). Yüklülükle başa çıkmada kullanılan 5. tepki, girdilerin yeglinliğini gene süzme araçlarından

yararlanarak, başkaları ile yalnızca güçsüz ve yüzeysel iletişim biçimlerine izin verecek ölçülere düşürmektir. En son olarak da önlem alınmaması durumunda, bireyi yutacak boyutlarda, yoğun girdileri emmeleri için uzmanlaşmış kurumlar yaratmaktır (başka türlü, New York'ta yaya kaldırımlarını sürekli dolduran bir dilenciler ordusuna dönüşebilecek 1 milyon kişinin parasal gereksinimleri ile ilgilenen sosyal hizmet kurumları vardır. Bütün çağdaş toplumların, özellikle de büyük kentin bir ayrıntı olan, bireyle toplumsal çevre arasına kurumların yerleştirilmiş olmasının olumsuz yönleri vardır. Bu durum bireyi doğrudan toplumsal ilişki ve çevresindeki yaşamla bir bütünleşmişlik duygusundan yoksun bırakır. Kişiyi hem boğar hem de toplumsal çevresinden onu korur.

Özet olarak kentlinin çeşitli durumlarda gözlenen davranışı, yükülüğe karşı bir dizi kendini uyarlama olgusunun sonucu belirlenir görünmektedir. Şimdi de kent ve kasaba arasındaki en önemli ayrıntılardan birini oluşturan yükülüğe karşı geliştirilen tepkilerin, özgün birçok sonucu üzerinde duracağım.

Toplumsal Sorumluluk :

Bir kent toplumsal psikolojisi için temel ilgi noktası bireylerle ahlaksal ve toplumsal bağların, doğal olarak, kısıtlanmış olmasıdır. Bu durum, işleme kapasitesine oranla girdilerin çok fazla olmasının doğrudan ve beklenen bir sonucudur. Toplumsal bağların, kaynaşma ve dayanışmanın bu tür kısıtlanması başkalarının gereksinimleriyle ilgilenmeme, hatta büyük bir umutsuzluk içinde çarpınma durumunda olsalar bile başkalarına yardımı reddetmek, genel olarak insanlara iyilik yapmaktan kaçınmak, basit toplumsal inceklere (otobüste bir bayana yer vermek, birine çarpıldığında «özür dilemek» gibi) boş vermek ve benzeri biçimlerde ortaya çıkar. İşlenecek birimlerin toplam sayısı arttıkça ve işleme kapasitesi sınırlı bir aracı (makineyi) zorladıkça, herhangi bir davranış yada etkileşimde, giderek daha fazla ayrıntı atlanmak zorundadır.

Fazla yüklü bir toplumsal çevreye **tam** bir uyum, bireyin, kendi kişisel gereksinimlerinin doyumunu ile ilişkili görmediği insanların gereksinim, ilgi ve isteklerini tümüyle göz ardı etmesini, ayrıca, kimin arkadaşı, kimin yabancı sayılacağını belirlemede, oldukça etkili, algısal bazı araçları geliştirmiş olmasını gerektirir. Arkadaşlara ve yabancılara gösterilen ilgideki farklılık, kasabalara oran-

la, kentlerde daha çarpıcı olmak zorundadır; kişinin, zamanını almaya hiç hakları olmayan, başka kişilerle ilgilenmek için harcadığı zaman ve gösterdiği istekliliğin kentlerde, kasabalara oranla daha az olma olasılığı vardır.

BUNALIM DURUMLARINDA TANIK KONUMUNDAKİLERİN İŞE KARIŞMASI :

Kentlerde toplumsal sorumluluğun en çarpıcı aksaklıkları, Queens'deki Genovese cinayeti gibi, bunalım durumlarında göze çarpar. 1964 yılında, bir Nisan sabahı gece çalıştığı işinden evine dönen Catharine Genovese, uzunca sayılabilecek bir süre içinde, bir çok yerinden bıçaklanarak öldürülmüştü. Olayın geçtiği New York kentinin saygın semti sakinlerinden tam 38 kişi saldırının en azından bir bölümüne tanık olduklarını belirtmelerine karşın, kadın öldürülünceye kadar, ne yardıma koşan nede bir polis çağıran olmuştur. **The Nation** adlı dergide Milgram ve Hollander olayı şöyle açıklamaktadırlar :

Kentte arkadaşlık ve tanışıklıklar temelde fiziksel yakınlığa dayalı olarak biçimlenmezler. Kentin değişik bölgelerinde pek çok yakın arkadaşı olan biri, yandaki dairede oturanın kim olduğunu bilemeyebilir. Bu bir kentlinin, genelde, bir köylüden daha az arkadaşı olduğu, ya da gerektiğinde yardımına koşacak daha az kişi tanıdığı anlamına gelmez, ama dostlarının sürekli el altında olmadığı söylenebilir. Bayan Genovese fiziksel olarak çevresinde bulunanlardan anında yardım istemişti. Kent'in onu insanlarla dostça ilişkiler kurmaktan yoksun bıraktığına değgin hiç bir kanıt yoktur, ama yardımına koşabilecek arkadaşlarının, ölümünü getiren o acıklı sahneden kilometrelerce uzakta oldukları ise bir gerçektir. Dahası, yardım çığlıklarının belli bir kişiye yönelik değil de, genel olduğu da ortadadır. Fakat yalnızca, bireyler birşeyler yapabilirler. Olayda, yardım çığlıkları belli bir kişiye yönelik olmadığı için, hiç kimse özel bir sorumluluk duymamıştı. İşlenen suç ve toplumun tepki göstermedeki başarısızlığı bize gülünç gele-

bilir. O zamanlar, olayın geçtiği semt olan Kew Gardens sakinlerine de komşulardan hiçbirinin bir polis bile çağınmayabileceği olasılığı pek ala gülünç gelebilirdi. Tanıklardan herbirinin, bu pek doğal adımı, bir başkasının atmış olduğuna inanmış olması ortak bir duyarlık felcinin gelişmesine neden olmuş olabilir.

Latané ve Darley (1969) bir bunalım durumunda, seyircinin işe karışması olasılığını laboratuvar yöntemleri ile araştırdılar ve deneysel olarak şu ilkeyi saptadılar : Seyirci sayısının çokluğu ölçüsünde onlardan herhangi birinin bir bunalım durumunda işe karışması olasılığı azalmaktadır. New York'un City (kent) Üniversitesinden Gaertner ve Bickman seyirci ya da tanıkların tanık oldukları olaya karışmaları ile ilgili çalışmalarına ırklararası yardımlaşmayı da kattılar. Böyle bir çalışmada, siyah ve beyaz kişiler, açıkça tanımlanabilir aksanlarla, tanımadıkları insanlara telefon ettiler, (yanlış numara çevirdiklerini söyliyerek) şehirlerarası bir yolda arabalarının bozulduğuna ve telefon etmek için başka bozuk paralarının kalmadığına ilişkin inanılabilir bir öykü anlatarak onlardan bir oto tamircisine telefon edivermelerini istediler. Araştırmacılar, beyazların yardım görme olasılıklarının siyahlardan anlamlı ölçüde daha yüksek olduğunu ortaya çıkardılar. Bu bulgu, etnik ya da ırksal dayanışmanın da yüklülükle başa çıkmada bir başka araç işlevi görebileceğine işaret etmektedir : Kentli yalnızca kendi etnik grubundan olanların seslerine kulak vererek yükünü azaltıp kent çeşitliliğini bir elekten geçirebilir; yüklülük «sempati alanı» daraltılarak başa çıkılabilir duruma getirilir.

Kent yaşamının, toplumsal yapısına ilişkin, herhangi bir betiminde gerekli bir ilk adım, bu tür deneysel yöntemlerin, kent ve kasabalardaki gerçek durumlara uygulanmasıdır. Kuramcılar küçük bir kasabada Genovese örneğine kolay kolay rastlanmayacağını ileri sürmektedirler, ancak, sağlam deneysel kanıtlar ortaya konmadan kesin bir şey söylemek olanağı yoktur.

Tanık yada seyirci konumunda olanları başka insanlar arasındaki kavgalara katılmaktan alıkoyan şey yalnızca duyarsızlıkları değildir. Kent yaşamının temel bir kuralı da başkalarının duygusal ve toplumsal özel yaşamlarına saygıdır, bu belki de fiziksel olarak özel yaşamın çok güç başarılabilir olmasındandır. Ölçünleri

(standartları) değişik ve çeşitli olan durumlarda, bir bunalım ya da kavgaya etkin bir biçimde karışmanın uygun bir davranış mı, yoksa, yersiz ve gereksiz bir karışma mı olduğunu kestirmekse çok daha güçtür. Bir karı - koca halk arasında kavga ediyorsa, seyirci nerede işe karışmalıdır? Kentin kozmopolitliği, bir yandan, davranışa, giyime ve ahlâksal ana ilkelere ilişkin, küçük kasabadakine oranla, çok daha büyük bir hoşgörüyü yol açarken, öte yandan, aynı kozmopolitlik insanları, tarafları kızdırma ya da tanımlanması güç ve uygunsuz bir çizgiyi geçme korkusu yüzünden yardımda bulunmamaya özendirir.

Dahası, kentte istemlerin çokluk ve sıklığı katılmamak - karışmamak kurallarının biçimlenmesine neden olur. Büyük bir kentte iyilikseverlik içtepesine, yararlı sınırlamalar vardır. Bir yurtdaş, gereksinimi olan herkesin yardımına koşarsa, kentte uyarılan her el-severlik içtepesine karşı duyarlıysa ve gereğini yaparsa kendi işle-rini düzene koymakta güçlük çekecektir.

YABANCILARA YARDIM VE GÜVEN KONUSUNDA İSTEKLİLİK :

Şimdi de bunalım durumlarından daha az acil toplumsal sorumluluk örneklerine geçiyoruz. Çünkü kentlinin, küçük kasabalı dengine oranla, var sayılan duyarsızlığı, yalnızca çok acil gereksinim durumlarını değil, aynı zamanda, genel anlamdaki yardıma istekliliğini de kapsamaktadır. Böyle bir sorun deneysel olarak araştırılırken karşılaştırma yöntemi kullanılmak zorundadır. Bilinen bir toplumsal durum hem bir kent, hem de bir kasaba ortamında yaratılır -- bu, denegin yardımda bulunarak ya da bulunmayarak tepki gösterebileceği bir durumdur. Sonrada kentteki tepkilerle kasabadakiler karşılaştırılır.

Yabancılara yardım konusunda varsayılan kentli isteksizliği üzerinde bir etmen de onlardaki yüksek fiziksel (ve duygusal) korunmasızlık duygularıdır. Kent suçluluk istatistikleri bu görüşü desteklemektedir. Bu nedenle, kent ve kasaba davranışları arasında ayırım yaparken temel ayrıç, kişisel korunmasızlığı arttıran ve yabancıya biraz güveni gerektiren türden, yardıma isteklilikleri bakımından kent yerleşikleri ile kasaba yerleşiklerini karşılaştırmaktır. New York'un City Üniversitesi'nden Altman, Levine, Nadien ve Villena kent ve kasaba davranışlarının böyle bir karşılaştırmasını

amaçlayan bir çalışma yaptılar. Bu çalışmada kullanılan ölçüt ev sahiplerinin, telefonlarını kullanmak üzere, tanımadıkları kişilerin evlerine girmesine izin vermeye isteklilikleri idi. Öğrenci araştırmacılar, bireysel olarak kapı zillerini çaldılar, yakınlarda oturan bir arkadaşlarının adreslerini bulamadıklarını söyleyerek, bir telefon edip edemeyeceklerini sordular. Araştırmacılar (iki erkek, iki kadın 4 kişi), bu yolla kent evlerine girmek için 100, kasaba evlerine girmek için de 60 istekte bulundular. Manhattan'ın (New York'ta) orta gelir grubundan elde edilen sonuçlar, New York dışındaki Rockland

ÇİZELGE 1. Kentte ve küçük kasabalarda araştırmacıların girmeyi başardıkları evlerin yüzdeleri.

Araştırmacı	Başarı yüzdeleri	
	Kent*	Küçük Kasaba*
Erkek		
No 1	16	40
No 2	12	60
Kadın		
No 3	40	87
No 4	40	100

* Giriş için istek sayısı, 100.

* Giriş için istek sayısı, 60.

ili sınırları içindeki bir çok küçük kasabadan (Stony Point, Spring Valley, Ramapo, Nyack, New City, ve Clarkstown) elde edilenlerle karşılaştırıldı. Çizelge 1'de de görüldüğü gibi, bütün durumlarda, bir araştırmacı kentten küçük kasabaya geçtiğinde başardığı girişlerin oranında keskin bir artış gözlenmiştir. En aşırı durumda, araştırmacı küçük kasabada evlere giriş izni alabilme konusunda, Manhattan'da olduğundan 5 kez daha şanslı idi. Kadın araştırmacıların, hem kent hem de kasabalarda erkeklerden oldukça daha başarılı olmaları yanında, genel olarak, dört araştırmacıdan her biri kasabada, kentte olduğunun en az iki katı daha başarılı idi. Bu sonuçlar kent - kasaba ayırımının, kadın yabancılara oranla, daha büyük olması beklenen erkek yabancı korkusundan daha etkili olabileceğini akla getirmektedir.

Kentlerde yardımseverlik düzeyinin düşüklüğü, yalnızca, oralarda yaşayan insanların duyarsızlık ya da soğukluğundan çok, Manhattan'da yaşıyor olmanın tehlikelerinin bilinci içinde davranmanın bir sonucu gibi görünmektedir. Toplam kent deneklerinin % 75'inin iletişimleri kapalı kapılar ardından ve gözetleme delikleri aracılığı ile alıp yanıtlaması; kasaba deneklerinin ise, tam tersine, yaklaşık % 75'inin kapıyı açarak iletişimde bulunması anlamıdır. Kasaba yerleşiklerinin, kentlilere oranla, açıkça daha arkadaşça ve az kuşku lu oldukları yolundaki araştırmacıların genel gözlemleri, elde edilen bu sayısal sonuçları destekler niteliktedir. Suçluluk istatistiklerinde kendini gösteren farklılıkların üstünde ve ötesinde, kentlilerin kendilerini içinde buldukları daha büyük psikolojik korunmasızlık duygusunun nedenlerini açıklarken Villena, bir suçun bir köyde işlenmesi durumunda, aradaki uzaklık çok küçük bile olsa, komşu köyden birinin bunu kendisiyle ilişkisiz bir olay olarak algılayabileceğini, öte yandan, kentin herhangi bir yerinde işlenen suçun, kentlinin evinden kilometrelerce uzakta bir yerde yer almış bile olsa, halâ kentin içinde, dolayısıyla, «kent yerleşiminin çevresindeki tehlikeli alanın çok daha geniş» olduğunu belirtmektedir.

DAVRANIŞSAL İNCELİKLER (UYGARCA DAVRANIŞLAR) :

Etkileşimin en yüzeysel düzeyinde bile — günlük davranışsal inceiiklere uymak bakımından — kentlilerin kısıtlı kaldıkları bilinmektedir. İnsanlar birbirlerine çarpar ve genellikle bir özür bile dilemezler. Çarparak başka birinin kucağında taşıdığı öteberiyi dö-küp saçar ve yardım etmek yerine, çokluk, ekşi bir ünlem sözcüğü ile yollarına devam ederler. Büyük kentlere gelen ziyaretçilerden çoğunun tatsız bulduğu bu tür davranışlara, geleneksel davranışsal inceliklerin daha yaygın olduğu küçük yerleşim merkezlerinde pek fazla rastlanmamaktadır.

Bazı durumlarda söz konusu olan, kentte geleneksel davranışsal inceliklere boş verilmiş olmasından çok, yeni «bana ne» kurallarının geliştirilmiş olmasıdır. Bu tür yeni kurallar öylesine iyi tanımlanmış, öylesine kent yaşamının içine girmişlerdir ki, insanlar onları çiğnemekten çekinirler. Erkekler metroda bir kadına yer vermek için gerçekten utanıp sıkılırlar; doğrudan ve olması gerektiği biçimde bir davranış yerine, «nasıl olsa inecektim» diyerek davranışlarına bir maske takma gereği duyarlar. Böyle kurallar oluşur çün-

kü; herkes, nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu durumlarda, insanların birbirlerinin işlerine karışamayacaklarını, karışırlarsa bunun amaçlı davranışı engelliyerek sürekli karmaşa koşulları yaratacağını bilir.

Fazla yüklülüğün etkilerini tartışırken kent yerleşiminin her an, başa çıkılması olanaksız bir girdiler bombardmanı ile karşı karşıya olduğunu ve herhangi bir andaki tepkilerinin girdi fazlalığı temeline dayalı bulunduğunu söylemek istemiyorum. Demek istediğim, daha çok, koşullara uyarlanmanın, davranış kurallarının giderek evrimi biçiminde olduğudur. Kurallar, sık görülen, birbirinden farklı, yükünlük durumlarına uyarlanma tepkileri olarak gelişirler; süreklilik kazanır ve genel davranış biçimlerine dönüşürler.

BİLİŞSEL ALMA GÜCÜNDE (KOGNİTİF KAPASİTEDE) YÜKLÜLÜK, TANINMAZLIK :

Bildiğimiz, tanıdığımız kişilere karşı, bize yabancı olanlardan daha farklı davrandığımız herkesçe bilinen bir gerçektir. Sinema düşkününü biri, bilet kuyruğunun birazcık ilerisindeki arkadaşı ile bir an önce birlikte olabilmek için saldırganca bazılarının önüne geçip amacına ulaştıktan sonra koyunca bir uysallığa bürünür. Bir araba kazasında suçsuz olan sürücü hışmıyla bağırarak arabasından çıkar ve kazaya neden olan sürücünün bir arkadaşı olduğunu anlar anlamaz da yumuşayıverir. Merkez caddelerden birinde yürüyen bir kentli, ile diğer yayalar arasında sürekli bir tanınmazlık - tanınmazlık durumu söz konusudur. Tanınmazlık tümüyle yabancı olmaktan tam bir arkadaşlığa kadar uzanan bir çizginin bir bölümüdür. Buna uygun olarak, kent ve kasabada tanınmazlık boyutlarının doğru bir ölçümü, bu boyutlardan herbirindeki yaşam nitelikleri arasındaki önemli ayrılıkları açıklamada yararlı olabilir, fakat çok sıkıcı da olabilirler, çünkü bireyin kurulu bir ilişkiler düzeni içinde sıkışıp kalması olasılığı vardır. Tam tanınmazlık ya da yabancılık koşulları ise, tersine, kişiyi tek düze toplumsal bağlardan kurtarır fakat onda kopukluk ve kimsesizlik duyguları yaratabilirler.

Günlük yaşamının belli kesimlerinde, bir kentlinin ya da kasabalının, oluşumları sırasında başkalarının tanıdığı etkinliklerle, gene oluşumları sırasında, kendisini tanıyan bireylerle etkileşimde

bulduğu etkinliklerin oranı deneysel olarak araştırılabilir. Örneğin, bir kentli çalıştığı iş yerinde, kasabalı dengi ile aynı sayıda kişi tarafından bilinip tanınabilir. Ancak işinde değilken — örneğin, kentte yalnız başına gezerken — kentlinin kırsal kesimdeki denginden daha tanınmaz olduğu kuşkusuzdur.

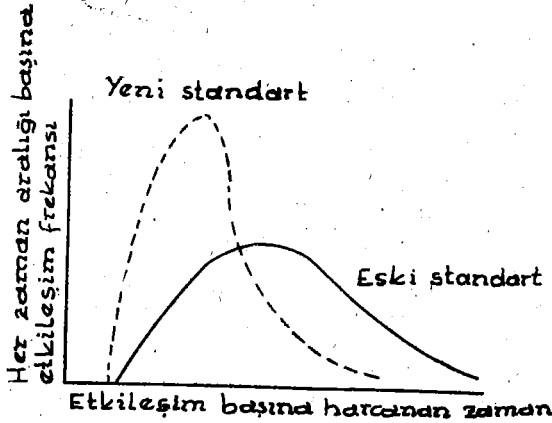
Tanınmazlığı konu alan çalışmalar, sınırlı da olsa, başlamıştır. Zimbardo (1969), toplumsal tanınmazlığın ve kişiliksizliğin kentlerde eşyaya zarar verme, kırıp dökme davranışını kasabalarda olduğundan daha fazla özendirip özendirmediğini araştırmıştır. Bu araştırmada, bir araba 64 saat New York Üniversitesi'nin Bronx yerleşkesinde, aynı koşullar ve aynı süre ile bir başkası da Palo Alto'daki Stanford Üniversitesi'nde (küçük kasaba) bırakıldı. Olası hırsız ya da kırıp dökücülere bir «atılmışlık belirtisi» sağlamak için iki arabanın da plâkaları söküldü. New York'ta bırakılan arabanın, ilk 24 saatte sökülüp götürülebilir tüm parçaları yok olmuş, üçüncü günün sonunda ise geriye yalnızca bir metal yığını kalmıştı. Dahası, beklenmedik bir biçimde, yağma ve yıkımın en büyük bölümü gündüz saatlerinde, genellikle, herkesin gözü önünde olmuştu ve hırsızların önderleri de iyi giyimli beyaz yetişkinlerdi. Palo Alto'da bırakılan arabaya ise el değmemiştir.

Zimbardo, iki arabaya uygun görülen bu işlem farklılığını «New York gibi bir kentteki yaşamın yol açtığı sonradan kazanılma toplumsal tanınmazlık duyguları» ile açıklamakta ve bu savını kentteki gelişigüzel, nedensiz yıkıcılığı örnekleyen benzer bir çok olayla desteklemektedir. Ancak, kent ve kasabada tanınmazlığın etkilerini araştıran herhangi karşılaştırmalı bir çalışmada diğer olası etkenlere ilişkin doyurucu bir deneysel denetimin sağlanması gerekir; New York gibi bir kentte uyuşturucu alışkanlığının aşırı yaygınlığı ve benzerleri gibi.

Deneysel çalışmalar için tutulabilecek bir başka yol da, tanınmazlığın yararlı etkilerinin araştırılmasıdır. Kent yaşamının kişiliksizliği, yerleşiklerin (sakinlerin) özel yaşamları için kendi hoşgörüsünü geliştirir. Bireyselliğin, hatta, garip davranışların, küçük kasabaya oranla, büyük kentte daha elverişli bir ortam bulduğunu varsayabiliriz. Alışılmamış davranışlardan hoşlanan kişiler komşuların ve tanıdıkların sürekli gözieminden uzak rahat bir yaşamı kentlerde daha kolay bulabilirler....

KENT VE KASABALARDA ROL DAVRANIŞI :

Kent yüklülüğünün diğer bir ürünü günlük etkileşimlerde kentlilerin yaşadığı uyarlanma sürecidir. Wirth'in (1938) de belirttiği gibi : «Kentliler birbirleriyle oldukça daralıp küçülmüş roller içinde karşılaşırlar. ... Belli kişilere daha az bağımlıdırlar ve başkalarına bağımlılıkları, bağımlı oldukları başkasının etkinlik alanının oldukça önemsiz bir yönü ile sınırlıdır». Bu eğilim, müşterilerle, mesleki ya da satıcılık hizmetleri sunan kişiler arasındaki etkileşimlerde özellikle belirgindir. Kırsal kesimdeki bir bakkalın, bir düzine kadar müşterisiyle iyice tanışmak için yeterli zamanı vardır, fakat işlek bir süpermarketin kasalarından birinde günde yüzlerce müşteriye hizmet veren bir kızın, bir yığın öteberi ile önüne gelecek bir sonraki müşteri ile karşılaşmadan önce, sıradakinin paketi üzerine bir makbuzu ilâştirecek kadar zamanı ya vardır ya yoktur.

ŞEKİL 1. Bir toplumsal sistemde toplam iş etkileşimleri frekansı artarken belli bir etkileşim için zaman istemindeki değişiklikler.

(R.L. Meier'in A Communications Theory of Urban Growth adlı yazısından M.I.T. Press'in izni ile alınmıştır. M.I.T. Press, Cambridge, Massachusetts. Copyright 1962 by M.I.T. Press.)

Meier, kente ilişkin ilginç çözümlerinde (1962), bir sistemin işleme gücünü aşan girdilerle karşılaşması durumunda yapabileceği uyarlanmaları tartışmaktadır. Kıt kaynaklar için yarışma ilkesi

çerçevesi içinde Meier, müşteri sayısı ve günlük iş hacmi arttıkça etkileşimlerde içtenliğin azaldığına ve zamanın kısaldığına işaret etmektedir. Gerçekte bu, kent yaşamının «yüzeysel ya da duyarsız» niteliği ile anlatılmak istenen durumdur. Kentlerde iş anlaşma ve etkileşimlerinde hangi hizmetlerin uygun olduğuna ilişkin yeni ölçünler (standartlar) gelişmektedir (Şekil 1'e bakınız).

McKenna ve Morgenthau New York'un City Üniversitesinde düzenlenen bir seminerde aşağıdakileri amaçlayan bir araştırma planladılar : (1) Kentte yaşayanlarla küçük kasabada yaşayanları yabancılara, az zaman ve küçük çabaiara mal olan fakat hiç bir kişisel tehlikesi bulunmayan cinsten yardımlarda bulunmaya istekli oldukları açısından karşılaştırmak; (2) kentin daha uzmanlaşmış ve daha geçici insan ilişkilerinin kentlerdeki satıcı kızları, yabancılar için, alışılmış günlük rolleriyle ilişkisiz türden hizmetler vermeye küçük kasabalardaki denklerinden daha az eğilimli kılıp kılmadığını saptamak.

Kentlilerle küçük kasabalar arasında bir takım farklılıkların bulunup bulunmadığını saptamak için, her iki ortamdan kişilerden (telefonla), tanımadıkları başkalarına, artan ölçülerde çaba gerektiren yardımlarda bulunmalarının istendiği yalın bir deney düzenlendi.

Kentlerde (Chicago, New York, ve Philadelphia), telefon görüşmeleri bu iki gruba yöneltildi. Her araştırmacı kendisini kentlerarası telefon konuşması yapmak isteyen, fakat santraldaki kızın yanlışlıkla, şimdi konuşmakta olduğu kişiye bağladığı biri olarak tanıttı. Araştırmacı, tatile çıkmak için havanın elverişli olup olmadığına ilişkin basit sorularla işe başladı. İkinci adım olarak, birşeyle meşgulmüş gibi görünüp («lütfen telefonda ayrılmayın diyerek») telefonu hemen hemen bir dakika boş bıraktıktan sonra konuştuğu kişiden, gelecek sefere kalabileceği yakınlardaki bir otelin telefon numarasını istedi. Deneklere ne ölçüde yardımcı oldukları temeline dayalı olarak, puanlar verildi. McKenna aldığı sonuçları şöyle özetlemektedir :

Kentlerdeki insanlar, belli bir işle meşgul olsunlar ya da olmasınlar, küçük kasabalarda yaşayan insanlardan daha az yardımcı ve bilgi vermeye daha az eğilimli görünmektedirler; ... Evlerdeki ki-

şiler, evin yeri neresi olursa olsun, mağazalarda çalışan insanlardan daha az yardımcı ve bilgi verici bulunmuştur.

Ancak, kentli deneklerin işbirliğine isteklilik düzeyleri, kesin anlamda, oldukça yüksek bulunmuştur ve kentlilerin vurduğunu benmerkezli, ve yabancıya yardım etmeye isteksiz oldukları yönündeki ön yargıya uymamaktadır. McKenna ve Morgenthau'nun ortaya çıkardığı nicel farklılıklar beklenebilecekten daha düşüktür. Bu durum da, burada sözü edilen birkaç örnek -öncalışmanın ötesinde, kentsel kesim -kırsal kesim farklılıkları konusunda yoğun bir deneysel araştırma gereksinimine işaret etmektedir. Bu noktada, kent ve küçük kasaba toplumsal ilişkilerinin nitelik farklılıkları konusunda ancak çok sınırlı nesnel kanıttan söz edebilmekteyiz.

Fakat araştırmalar, bütünleştirici kuramsal kavramlarla yönlendirilmek gereksinimindedir. Belirtmeye çalıştığım gibi, yüklülük kavramı kent ve kasaba davranışı arasındaki oldukça uzun bir dizi farklılığı açıklamada yardımcı olmaktadır : (1) rollerin gerçekleştirilmesindeki farklılıklar (kentlilerin birbirleriyle oldukça bölünmüş ve işlevsel anlamda etkileşme eğilimleri, kentlerdeki satış personelinin müşterileriyle daha az ilgilenip onlara daha az zaman ayırmaları); (2) kent kurallarının geleneksel kasaba kurallarından farklı bir biçimde evrimi (kent yaşamındaki ilgisizliğin, kişiliksizliğin, ve duyarsızlığın kabulü gibi); (3) kentlinin bilişsel süreçlerinin kent yaşamına uyarlanması (her gün gördüğü insanların çoğunu tanımadaki yetersizliği, duyuşsal uyarınları süzgeçten geçirmesi, garip ya da sapmış davranışlara karşı aldırma bir tutum geliştirmesi); (4) ve kentte kıt kaynaklar için yarışma (yeraltı trenine koşuşma, taksi için kavgalar, trafik tıkanmaları, hizmetlerden yararlanmak için kuyruklarda beklemeler). Öyle sanıyorum ki, kent ve kırsal kesim davranışı arasındaki karşıtlık kentli ve kasabalıların kişiliklerindeki gerçek farklılıklardan çok, benzer insanların çok farklı durumlara tepkisini yansıtmaktadır. Kent, bireylerin ona uyum yaparak tepkide buldukları bir ortamdır.

Kent Yaşamının Daha Başka Yönleri :

Kent yaşantısının bazı yönleri buraya kadar sunulan çözümleme sistemine pek uymamaktadır. Bu yüzden onların daha az önem-

li oldukları söylenemez. Ancak ben uygun dil ve verilerin ortada olmaması nedeniyle onları dışlamaktansa burada esnek bir biçimde tartışmayı yeğlerim. Amacım «kent havası» gibi bir olgunun ölçme teknikleri aracılığıyla nasıl anlaşılır kılınabileceğine ışık tutmaktır.

BÜYÜK KENT «HAVASI» :

Kentli ve kasabalı davranışları arasındaki karşıtlık kent toplumbilimcileri için doğal bir başlangıç noktası olagelmıştır. Fakat büyük kentler arasında bile belirgin «hava» farklılıkları vardır. Toplumsal etkileşimlerin ton, hız ve çeşnisi Londra ve New York'ta farklıdır, ve bir çok kişi hoş ve uyarıcı buldukları özgün bir kent havası içinde yaşayabilmek uğruna kendi istekleriyle akçal özverilerde bulunurlar. Dolayısıyla, kentlerin incelenmesinde ikinci bir aşama, bir kent «havası» ile neyin anlatılmak istendiğinin kesin bir betiminin yapılması ve onu ortaya çıkaran etmenlerin belirlenmesi olabilir. Kent havasının ölçülebilir bir değişkenler takımına indirgenemeyecek kadar geçici ya da değişken bir nitelik olduğu düşünülebilir, fakat bu doğrultuda yeteri kadar çaba harcanmadan önce böyle bir yargıya varılabileceğini sanmıyorum. Bu tür herhangi bir yaklaşımın bir karşılaştırmaya dayanmak zorunda olduğu açıktır. Bir karşılaştırmaya temel olmak üzere özgün bir başka kente atıf yapmaksızın New York'ta toplumsal havanın çok hızlı ve çılginca olduğunu söylemenin hiç bir anlamı yoktur.

Bir süre önce Harvard Üniversitesi'nin ders verdiğim bir sınıfta, kent havasını ölçme girişimleri için karşılaştırma ölçütleri olarak New York, Londra ve Paris seçildi. Yalın bir soru ile işe başladık : Belli kentleri belli sınıflara ayırma konusunda bir anlaşma var mı idi? Bu soruyu yanıtlamak için turist rehberlerinin, literatürün ve gazetelerin kentlere ilişkin bölümleri bir içerik çözümlemesinden geçirilebilir. Bizim de benimsediğimiz ikinci bir yaklaşım ise sokaktaki insandan yaşadığı ya da gezip gördüğü kentleri (betimleyici sözcüklerle ve çarpıcı yaşantıları açısından) nitelmesini istemektedir. New York Times ve Harvard Crimson gibi gazetelere verdiğimiz ilanlarla halktan Londra, New York ve Paris'te gördükleri, başlarından geçen ve bu kentlerin niteliklerini en iyi yansıtan olayları betimleyerek bize göndermelerini istedik. Elde edilen verilere dayanılarak daha sonra, anketler geliştirildi ve

yukarıdaki üç kentten en az ikisini iyi tanıyan kişilere uygulandı.

Bazı ayırtkan (karakteristik) örüntüler ortaya çıktı (cf. Abuza). Örneğin, New York'a özgü konular, bu kentin çeşitliliğini, büyüklüğünü, yaşam hızını, nüfusunun karışıklık ve bölünmüşlüğüni (gecekondulaşmasını), etkinlik düzeyini, kültürel ve eğlenceye ilişkin fırsatlarını dile getirmekteydi. New York fiziki niteliklere, yaşam hızına ve duygusal etkilere ilişkin olarak Londra ve Paris'ten daha fazla betimleme üretimine neden oldu. Bu da, söz konusu niteliklerin New York'ta toplumsal havanın belirgin özellikleri olduğu gerçeğini vurgulamaktadır.

Londra ise tersi bir görünüm sergilemekteydi; görüşülen insanlar kentin insanları ile ilişkilerini, çevrenin fiziksel öğelerinden çok daha fazla vurgulamaktaydılar. Belli konularda hemen hemen tam bir söz birliği vardı. Londralı'ların hoşgörülülükleri ve incelikleri bunlar arasında sayılabilir. Görüşülen kişilerden biri şöyle diyordu :

Oniki yaşımdayken büyük babam beni yer altı treni ile British Museum'a götürdü. ... ve benim için Aeneid şiirini söyledi. ... Kendisi oldukça ağır işitiği için çok yüksek sesle konuşuyordu ve kimse- nin dikkat bile etmediğini görünceye kadar beni çok utandırdı. Londralı'lar çok hoşgörülü ve dünyalık insanlar.

Bunun tersine, New Yorklu'ları umursamaz, soğuk ve kaba bulan bir başka denek aşağıdaki tür olaylardan söz etti :

Caddeden gelip geçenlere savaş kötüle-yici bildiriler dağıtan 19 yaşlarında bir erkek çocuk gördük. Bir köşede durduğu zaman, iş giysileri içinde bir adam hızlı hızlı ona doğru yürüdü, koluna çarptı ve dağıtmakta olduğu bildirileri bütün caddeye savurdu. Sonra da, hiç bir şey olmamış gibi caddede boyunca yürütmesini sürdürdü.

Uygun örnekleme yöntemleri kullanılarak bu tür olaylara ilişkin çok daha fazla betimleme toplamaya gereksinim vardır. Faktör analizi tekniklerinin uygulanması sonucu, her kent için ilgili boyutlar ortaya çıkarılabilir.

Paris konusundaki sorulara verilen karşılıklar, kentin insan ögesine ilişkin olanlar ile, fiziksel ve duyuşsal özelliklerine ilişkin olanlar olmak üzere, aşağı yukarı, eşit iki bölüme ayrılmıştı. Paris'in hoş bir kent olduğu duygusuna katkıda bulunan öğeler olarak lokanta ve Cafe'lerin sık sık sözü geçiyordu, fakat görüşülen bir çok kişi Parisli'lerin konuk sevmez, kaba ve soğuk insanlar olduğundan yakınmaktaydı.

Kuşkusuz, bu tür ifadelerin söz konusu kentlerin gerçek ayırtkanlıklarını ne ölçüde yansıtmakta ve ne ölçüde görüşülen kişilerin, yalnızca, kentlere ilişkin yaygın önyargılara değgin bilgilerini açığa çıkarmakta olduğu konusunda kesin birşey söyleyemeyiz. Gerçekten, kentlerin gerçek havalarına ek olarak, denek yanıtlarını etkileyecek üç etmen gösterilebilir.

1. Bir kişinin belli bir kente ilişkin izlenimi onun örtülü ölçütüne (standardına) bağlıdır. Virginia Eyaleti'nin Richmond kentinden bir Amerikalı Paris'i bir «baş ağrısı» kenti olarak betimleyen, New York'tan bir başka Amerikalı onu pekâlâ, bir dinlence kenti olarak betimleyebilir. New Yorklular'ın Londralı'lar, Londralı'ların New Yorklu'lar hakkında yargılarda bulunması biçiminde karşılıklı yargılar toplamak, yalnızca değerlendirmesi yapılan kenti değil, aynı zamanda ziyaretçi için bir ölçüt oluşturan kendi kentini de incelemek açısından yararlı bir yol gibi görünmektedir.

2. Gözlemcinin bir turist, kente yeni gelmiş ya da orada daha uzun süre kalmış biri olup olmaması da bir kente ilişkin algıları etkiler. İlk olarak, bir turist kentin, orada daha uzun süre yaşamış birinin gördüğü yönlerinden, farklı yönlerini görüp algılayacaktır. İkinci olarak, bir kişinin uzun süredir kalmakta olduğu kentteki yaşamın akışına ayak uydurabilmesi için bir ön koşul, o kentte yeni birinin ya da bir turistin özellikle ilginç bulduğu pek çok gözlemi dışlamaktır; bu seçim süreci kentte daha uzun süre yaşayan kişinin yüklülükle başa çıkma düzeneğinin bir parçası gibi görünmektedir. Ruhsal ekonomi için kent yerleşigi günlük yaşamın bir çok yönleriyle belleğini yormamayı öğrenmek zorundadır. Kenti algılamada uyarlanmanın özgün etkisini incelemenin bir yönü; kente yeni gelmişlerle uzun süre orada kalmışlardan oluşan (bir yeni, bir eski biçiminde) bir çok çiftten belli bir cadde boyunca yürümelerini ve sonra da birbirlerinden ayrı olarak, yürüyüşleri süresince gözlediklerini anlatmalarını istemektir.

Ek olarak, bir çok, yazar bir başka ülkede uzun süre kaldıktan sonra New York'a dönen kimselerin, sıklıkla, «vahşi bir çirkinlik» (Abelson, 1969) ve onu oluşturan ayrıntıların bir kaç saat ya da gün için göze batarcasına keskin görüldüğü ayırtkan, delice bir toplumsal hava içine düşmüşlük duygusuna kapıldıklarına işaret etmektedir. Kent havası araştırılırken bu taze algı dönemi özel bir önem görmelidir çünkü, başlangıçta açık ve çarpıcı olan ayrıntılar bir kaç gün içinde silikleşecek ve belirlenmeleri güçleşecektir. Olguların yer ve ağırlığını belirlemede önemli olsalar da, bu ayrıntılar, çözümlenmesi zor, giderek alışılan bir arka (fon) hava içine özümzeneceklerdir. Bugün, kent havasını incelemenin, insanların uzunca bir süre ayrı kaldıktan sonra kente döndükleri andan sonraki bir kaç günden daha iyi bir başlangıç noktası yoktur.

3. Her ziyaretçinin birlikte getirdiği ziyaret edilen kent ya da kentlere ilişkin yaygın öykü ve beklentiler de o kişinin kenti algılamasında etkili olacaktır (bkz. Strauss, 1968). Bazen bir kente değgin ön kavramlar o kent özyapısının göreceli olarak doğru özetleridirler, fakat ön kavramlar beklentileriyle uyum sağlamak için ziyaretçinin algılarını süzgeçten geçirerek kente ilişkin yaygın ortak öyküleri de pekiştirebilirler. Ön kavramlar kişinin, yalnızca, bir kente ilişkin algılarını değil, aynı zamanda, ona değgin anlattıklarını da etkiler.

Bir bireyin kentsel geçmişinin onun belli bir kente ilişkin algıları üzerindeki etkisi, bir yerleşikle kente yeni gelmiş birinin gözlemleri arasındaki ayrılıklar, ve kişisel beklentilerin süzücü etkisi gezginlerin bize aktardıklarının geçerliliği konusunda önemli kuşuklara yol açmaktadır. Dahası, hiç bir sosyal psikolog, kentlerin toplumsal ortamı, yaşam hızı, ve genel havası konusunda doğru ve nesnel betimlemeler elde etme girişiminde, yalnızca, sözel verilere dayanmak istemez. Yapmak gereksiniminde olduğu şey, kent yaşamının günlük akışına nesnel - deneysel ölçekler uydurmanın bir yolunu bulmaktır. Bunlar, belli bir kent havasının niteliklerini doğru olarak ortaya koyabilen ölçeklerdir.

Davranışın Deneysel Karşılaştırmaları :

Roy Feldman (1968), bu ilkeleri Paris, Atina ve Boston'da yurtdaşlara ve yabancılara yönelik davranışın karşılaştırmalı bir çalışmasında bütünleştirmiştir. Feldman (1) yardımseverliğin mutlak

düzey ve örüntülerinin kentten kente değişip değişmediğini, ve (2) her kentte yerleşiklerin yurtdaşlarla yabancılara karşı davranışlarında bir ayırım yapmak eğiliminde olup olmadıklarını araştırmak istemişti. Çalışmasında, üç kentte, her biri, biri yerli diğeri Amerikan iki grup araştırmacının yürüttüğü beş somut davranışsal örneği inceledi. Bu örnekler şunlardı : (1) Kent yerlilerine yol sormak; (2) kent yerlilerinden araştırmacı için bir mektubu postaya verivermelerini istemek; (3) onlara gerçekte araştırmacının kendisinin olan bir adet 1 dolarlığı az önce düşürüp düşürmediklerini sormak (Yunanistan'da ve Fransa'da 1 doların dengini); (4) yanlış görerek fazlasının geri verilip venilmeyeceğini yoklamak için bir mağazada, alınan mallar için bilerek fazla para ödemek; ve (6) taksi şoförlerinin yabancılardan fazla para alıp almayacaklarını ve en kısa yolu izleyip izlemediklerini araştırmak.

Feldman'ın sonuçları, 3 kentin görünümünde ilginç bazı zıtlıkların olabileceğini göstermektedir. Örneğin, Paris'te, belli önyargılar su yüzüne çıkmıştır. Paris'li taksi şoförleri yabancılardan, yurtdaşlarına oranla, daha fazla para alıyorlardı. Fakat Paris'li davranışının diğer yönleri Amerikan beklentilerine uymuyordu : Yabancılar için bir mektubu postalayiverme davranışında Paris'liler yabancılara karşı hem Atinalılar'dan hem de Bostonlular'dan, anlamlı ölçüde daha olumlu davranıyorlardı, ve özellikle pullanmış bir mektup söz konusu olduğunda gerçekten yabancılara karşı, yurtdaşlarına karşı olduğundan daha iyi davranıyorlardı. Benzer biçimde, Parisliler kendilerinin olmayan paraya sahip çıkma isteğine direnmede de Atinalı ya da Bostonlu denklelerinden daha dürüsttüler ve bu araştırmada yabancılara karşı yurtdaşlarına karşı olduğundan daha dürüst davranan tek kentlilerdi.

Feldman'ın çalışmaları, yalnızca, kente kendi ayırtkan havasını veren değişkenlerden bazılarını nitelemeye başlamakla kalmaz, aynı zamanda, başka karşılaştırmalı çalışmalar için yöntemsel bir kalıp da sağlar. En önemli katkısı, günlük durumlara nesnel, deneysel ölçekleri başarı ile uygulamasıdır. Bu, kent yaşamı konusunda, laboratuvar deneylerinden elde edilenlerden daha konuyla ilgili ve geçerli sonuçlar veren bir çalışma biçimidir.

Tempo ve Hız :

Kent havasının diğer önemli bir bileşiği, onun sık sık değişen fakat çok az araştırılan bir yönü olan tempo ya da hızdır. Bir

kentin baş ağrıtıcı, çalgınca bir niteliği mi vardır, yoksa dinlendirici ve hoş bir havası mı? Bu soruyu, herhangi bir biçimde, deneysel olarak ele alırken işe en basitten başlamak en iyisidir. Farklı kent ve kasabalarda yayaların yürüme hızları ölçülmeli ve karşılaştırılmalıdır. Lafayette Koleji'nden William Berkowitz yürüme hızlarına ilişkin küçük ve orta büyüklükteki kasabalarda olduğu kadar Philadelphia, New York ve Boston'da da geniş kapsamlı bir dizi çalışma yaptı. Berkowitz şunları yazmaktadır; «Yürüme hızı ile kent büyüklüğü arasında anlamlı doğrusal bir ilişki var görünmektedir, fakat farklılığın mutlak ölçüsü % 10'dan daha küçük boyutlarda değişmektedir.»

Hızlı tempo duygusu, mutlak yürüme hızından çok, büyük bir kentte diğer yayalarla çarpışmalardan sakınmak için sürekli zikzaklar çizme gereksiniminin bir sonucu olabilir (Çarpışmalardan sakınmak için gereken uyarlanmayı ölçmede bir temel dayanak, bir cadde boyunca yürüyen bir robotlar grubu düşünmek ve uyarlanma yapılmadığı zamanki olası çarpışmaların sayısını kestirmeye çalışmaktır). Robotların kalabalıklığı ölçüsünde, her zaman birimi içindeki çarpışma sayısının yüksek olacağı ya da, tersine, daha yüksek nüfus yoğunluklarında çarpışmalardan sakınmak için gereken zikzak frekansının da daha yüksek olacağı açıktır.

Otomobil trafiğinin akış biçimi bir kentin temposuna katkıda bulunur. Bir otomobil kullanma tempoya ilişkin duyguların, ölçülebilir hızlanmaya dönüştürülmesinde doğrudan bir araç sağlar, ve bir kentteki yaşam hızı, özellikle, tekerlekli araçların hızında, hız değişikliği örüntülerinde ve trafik işaretlerine tepkilerin gizil gücünde kanıtını bulur. New York'un katı ve değişmez temposu, yayaların kalabalık kavşaklarda sabırsızca bekleyişlerinde, ve sık sık trafik ışığını bile beklemeden caddeyi geçmeye çalışmalarında ve kavşağa doğru deneme çıkışları yapmalarında da anlatım bulur.

Sonuç :

Büyük sayılar, yoğunluk ve heterojenlik gibi kent yaşamının temel gerçekleri ile başlayan, örgütleyici nitelikte, kuramsal bir çerçeve çizmeye çalıştım. Bunlar bireyin dışındadırlar. O, bu etmenleri roller, kurallar, bilişsel işlevler, ve olanaklar düzeyinde yüklülükler olarak yaşar. Bu düzeylerde yüklülük, kent yaşamına

özgü, ayırtkan ton ve davranışları yaratan uyarlayıcı mekanizmalara yol açar. Kuşkusuz, bu görüşleri kent ve kasabalara ilişkin nesnel karşılaştırmalı çalışmalarla sınamak gereksinimi vardır.

İkinci önemli bir nokta da Paris, Londra ve New York gibi büyük kentlerin farklı havalaları ile ilgilidir. Bunların her birinin farkına varılabilir bir deneyim niteliği sunan, kendine özgü bir tadı, çeşnisi vardır. Deneysel yöntemlerin uygulanması ile kent havasına ilişkin daha tam ve doğru bilgilere ulaşılabilir görünmektedir.

K A Y N A K Ç A

- Abelson, P. *Science*, 1969, 165, 853.
- Abuza, N. Harvard University. The Paris - London - New York Questionnaires. Unpublished manuscript.
- Altman, D., Levine, M., Nadien, M., ve Villena, J. Graduate Center, The City University of New York. Unpublished research.
- Berkowitz, W. Personal communication.
- Feldman, R. E. Responses to compatriot and foreigner who seek assistance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1968, 10, 202-214.
- Gaertner, S., and Bickman, L. Graduate Center, The City University of New York. Unpublished research.
- Latane, B., and Darley, J. M. Bystander «apathy.» *American Scientist*, 1969, 57, 244 - 268.
- McKenna, W., and Morgenthau, S. Graduate Center, The City University of New York. Unpublished research.
- Meier, R. L. *A communications theory of urban growth*. Cambridge, Mass.: M.I.T. Press, 1962.
- Milgram, S., and Hollander, P. The murder they heard. *Nation*, 1964, 198, No. 25, 602 - 604.
- Simmel, G. *The sociology of George Simmel*, Wolff, K. H. (Ed.). New York: Macmillan, 1950.
- Strauss, A. L. (Ed.) *The American city: A source book of urban imagery*. Chicago: Aldine, 1968.
- Zimbardo, P. G. Paper presented at the Nebraska Symposium on Motivation, 1969.